

ТВОРИ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО НА СЦЕНІ ТЕАТРУ ІМЕНІ МАРІЇ ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ (20-ті рр. ХХ ст.).

У статті розглянуто постановки творів Юліуша Словацького в режисурі Олександра Корольчука на сцені театру імені Марії Заньковецької мандрівного періоду (20-ті рр. ХХ ст.).

Ключові слова: Ю. Словацький, О. Корольчук, театр імені Марії Заньковецької, мандрівний період, драма.

В статтє освещены постановки спектаклей по произведениям Юлиуша Словацкого в режиссуре Александра Корольчука на сцене театра имени Марии Заньковецкой (20-е гг. ХХ в.).

Ключевые слова: Ю. Словацкий, О. Корольчук, театр имени Марии Заньковецкой, драма.

The article detailed analysis of productions of Yuliysh Slovatskyi works, accomplished by Aleksandr Korolchuk in Maria Zankovetska Theatre roaming period of 20-ss within ХХ centre.

Keywords: Yuliysh Slovatskyi, Aleksandr Korolchuk, Maria Zankovetska Theatre, roaming period, drama.

Постановки творів Юліуша Словацького на сцені українського театру є предметом спеціальних досліджень як польських, так і українських театрознавців протягом тривалого часу. Слід окремо зазначити, що літературознавчий та перекладознавчий аспекти вивчення творчості Юліуша Словацького були і є до сьогодні предметом ґрунтовного вивчення українських літературознавців, перекладачів, критиків. Серед досліджень вітчизняних вчених, з нашої точки зору, найбільшу вагу мають праці Є. Рихліка «Українські мотиви у поезії Юліуша Словацького» (Ніжин, 1929); Г. Вервеса «Юліуш Словацький і Україна» (К., 1959); Р. Радишевського «Юліуш Словацький» (К., 1985); Є. Нахліка «Творчість Юліуша Словацького і Україна» (Львів, 2004).

Важливу роль у популяризації творів Ю. Словацького, в тому числі драматичних, відіграли переклади Олени Пчілки, М. Вороного, М. Зерова, М. Рильського, а також М. Лукаша, Б. Тена, М. Бажана, Д. Павличка та ін. Зупинятися на аналізі перекладів зазначених вище митців ми не будемо, зрештою, це не є темою нашої публікації.

В українському театрознавстві хронологічно першою спробою окреслити проблематику майбутніх досліджень з історії сценічних прочитань драматичних творів Юліуша Словацького

на українському кону була стаття письменника І. Глинського під назвою «Драматургія Юліуша Словацького на Україні»¹.

Вагомим внеском у вивчення історії сценічних прочитань драматургії Юліуша Словацького на українській професійній сцені є спеціальна стаття А. Лемешенко «"Мазепа" Юліуша Словацького у трупі українських артистів Миколи Садовського (Київ, 1913–1918 рр.)», у якій дослідниця розглянула історію сценічного першопрочитання трагедії «Мазепа» саме в Київському театрі М. Садовського².

Також ця авторка поглибила і розгорнула вивчення цієї теми у іншій своїй статті: «Трагедія "Мазепа" Ю. Словацького в українському театрі кінця ХІХ — початку ХХ ст. (1897–1918 рр.)», присвяченій постановці трагедії «Мазепа» Ю. Словацького на сцені українського театру загалом³.

А. Лемешенко, досліджуючи тему постановок за творами польських драматургів на сцені Київського театру Миколи Садовського у 10-х р. ХХ ст. у своїх публікаціях детально і ґрунтовно проаналізувала історію постановки перекладів творів польських письменників, за якими були здійснені постановки на сцені українських професійних театрів, у статті «Польська цитата у текстах

і постановках українського театру наприкінці XIX — на початку XX ст.»⁴. Таким чином, можемо констатувати, що історія постановки трагедії «Мазепа» Ю. Словацького в історії українського театру кінця XIX — 10-х рр. XX ст. є предметом глибокого наукового зацікавлення у вітчизняному театрознавстві.

В історії сценічних прочитань твори Юліуша Словацького 20-х рр. XX ст. також мають вагоме значення для національної театральної культури. Зокрема, такою окремою сторінкою була постановка трагедії «Мазепа» на сцені театру імені Тараса Шевченка (1922 р.) і театру імені Марії Заньковецької (1923 р.). Однак про постановку «Мазепи» Ю. Словацького (1922 р.) у Харківському театрі імені Т. Шевченка можемо знайти розмаїту і численну інформацію у тогочасній пресі. Адже Харків має давні театральні традиції: тут виходила велика кількість газет і журналів, які систематично висвітлювали театральний процес як у місті, так і в Україні загалом.

А от про виставу театру імені Марії Заньковецької, окрім згадок у репертуарному додатку до збірників та нарисів про цей колектив, не маємо жодної окремої розвідки. Одним із головних чинників цього було те, що театр імені Марії Заньковецької впродовж 1923–1931 рр. був мандрівним, не маючи сталого осідку. За час мандрів театр відвідав близько ста міст і містечок, селищ і сіл не лише на території сучасної України, а й Білорусі та Росії. Відтак прем'єри цього періоду відбувалися на сценах різних театральних приміщень, які не завжди були зафіксовані на сторінках тогочасної преси. Вочевидь, саме це було ключовим фактором того, що трагедія Ю. Словацького «Мазепа» у книжках, присвячених діяльності заньківчан, зазначається лише в загальному переліку постановок творів зарубіжної драматургії, котрі знайшли своє втілення на сцені у 20-х рр. XX ст. Проте звернення найдавнішого державного театру України — театру імені Марії Заньковецької — до класичної драматургічної спадщини заслуговує, з нашої точки зору, більшої уваги дослідників.

Як довідуємося з репертуару ілюстрованого видання «Заньківчани», хронологічно останнього видання, присвяченого історії театру імені Марії Заньковецької, постановку «Мазепа» Ю. Словацького на сцені цього колективу здійснив режисер і актор Олександр Корольчук. Прем'єра спектаклю (за тим самим ілюстрованим виданням) відбулася 12 січня 1924 р., художником-постановником його був Андрій Таран.

Принагідно зауважимо, що у цьому збірнику біля прізвища художника помилково поставлені ініціали «І. А.», а треба навпаки, бо повне ім'я цього митця — Андрій Іванович Таран⁵.

Вибір саме Словацького і саме «Мазепи» не був випадковим для режисера Олександра Корольчука. Як простежуємо з режисерських «Наміток репертуару театру імені Марії Заньковецької на сезон 1923/1924 рр». репертуарна афіша колективу, за задумом О. Корольчука, поділялася на чотири тематичні групи: перша — оригінальна національна класика; друга — революційно-агітаційні п'єси; третя — класики і романтики; четверта — світовий репертуар⁶. Із цього ж рукопису довідуємося, що до першої групи належали такі п'єси, як «Зимовий вечір» М. Старицького, «Хазяїн», «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «Украдене щастя» І. Франка, «Бояриня» Лесі Українки⁷. До другої групи зокрема віднесені «Лихі пастухи» О. Мірбо, «Жреці» А. Церетелі, «Чудо святого Антонія» М. Метерлінка, «В катакомбах» Лесі Українки, «Пророк Равуло» А. Локаценка⁸. А от третя група п'єс із режисерського портфеля Олександра Корольчука була найбільша за кількістю творів, саме до цієї групи режисер зокрема зарахував трагедію «Мазепа» Ю. Словацького. Окрім «Мазепи», до цієї ж категорії були включені також «Весілля Фігаро» Бомарше, «Лікар з примусу» Ж.-Б. Мольєра, «Кумасі з Віндзора», «Юлій Цезар», «Отелло» В. Шекспіра, «Вільгельм Телль» Ф. Шіллера, «Сірано де Бержерак» Е. Ростана та ін.⁹

А ще одну виставу за твором Ю. Словацького, яку запланував О. Корольчук на заньківчанській сцені — а саме «Баладина», у його режисерських «намітках репертуару» включена до іншого розділу цього документа, а саме до четвертої групи «Світовий репертуар». Окрім «Баладини», до цієї ж групи також належали п'єси «Верховинці» Ю. Коженювського, «Герой» Сінга, «Каїн» та «Сарданапал» Д. Байрона. Окрім того, тут-таки зазначені такі драматурги, як Г. Ібсен, Б. Бйорнсон, Плавт, М. Сервантес, але без назв конкретних творів, напевно тому, що О. Корольчук не визначився з потрібними для заньківчанського репертуару п'єсами вищезазначених авторів¹⁰.

У хронологічно першому збірнику статей та спогадів, присвяченому історії театру імені Марії Заньковецької, що вийшов у Харкові (1933 р.) до десятиріччя колективу (за радянським літочисленням — О. П.), постановки ні «Мазепи», ні «Баладини» Ю. Словацького не згадані навіть у загальному переліку постановок,

здійснених театром за творами світової класики¹¹. Вперше згадка про постановки за творами Ю. Словацького, вистави «Мазепа» на сцені театру імені Марії Заньковецької знаходимо на сторінках монографії О. Кулика «Львівський театр імені М. К. Заньковецької»¹². У своїй праці автор зазначає постановку «Мазепа» у загальному переліку таких вистав, як «У пущі» Лесі Українки та «Мірандоліна» К. Гольдоні, що були вперше поставлені на професійній сцені після поразки національних визвольних змагань 10-20-х рр. ХХ ст. Показово, що у жодному спогаді, присвяченому історії театру імені Марії Заньковецької, у жодній публікації про митців цього колективу ми не знаходимо навіть побіжної згадки про роботу у виставах за творами Словацького.

Із відновленням незалежності України, потреба у вивченні репертуару мандрівного періоду театру імені Марії Заньковецької стала ще більш нагальною. Однак перше системне дослідження мандрівного періоду з'явилося друком лише 2008 р., у ґрунтовній статті Г. Веселовської «Мандрівний період діяльності Театру імені Марії Заньковецької: хронологія творчого виживання». Проте дослідниця у зазначеній публікації акцентує увагу передовсім на організаційних аспектах роботи театральних колективів у мандрівних умовах, а також вперше промальовує деталі співпраці колективу із драматургом та художником Михайлом Жуком¹³.

Таким чином, саме Г. Веселовська започаткувала вивчення цього хронологічного періоду діяльності театру імені Марії Заньковецької, слушно зазначивши у вступі до вищезазначеної статті: «В історіографії вітчизняного театру мандрівний період діяльності заньківчан залишається одним із найменш досліджених і теоретично не осмислених. <...> Документальні свідчення політично непевних і суперечливих 1920-х рр. майже не збереглися, до того ж згадувати і писати про те, що в дійсності відбувалося в ті часи з театром ім. М. Заньковецької, було доволі небезпечно. Однак «темний період» життя цього колективу потребує обов'язкового висвітлення, і, на нашу думку, цей момент нарешті настав»¹⁴. Дослідження репертуарної політики театру імені Марії Заньковецької мандрівного періоду (тобто з 1923 по 1929 р.) загалом і сценічні прочитання творів Ю. Словацького зокрема якраз і є такими першими кроками у «висвітленні» цього «темного періоду» в історії колективу.

Тому ми спробуємо за матеріалами тогочасної преси та фондовою збіркою бухгалтерських документів, що зберігаються у Центральному дер-

жавному архіві вищих державних органів влади та управління України (Київ), та фонду рукописів Музею театрального, музичного і кіномистецтва України (Київ) розширити і систематизувати наші відомості про сценічні прочитання творів Юліуша Словацького на сцені театру імені Марії Заньковецької мандрівного періоду 20-х рр. ХХ ст.

Так, у чернігівському часописі «Красное знамя» у рубриці «Культура и искусство» (тут і далі переклад з російської наш — О. П.) з'являється інформаційне повідомлення про те, що чернігівська Губполітосвіта розпочала перемовини із київським театром імені Заньковецької з метою запрошення цієї трупи на літній сезон до Чернігова¹⁵. У цій же хроніці громадян міста також інформовано, що «трупі театру імені Марії Заньковецької керує відомий український театральний діяч Олександр Корольчук. Репертуар колективу складається переваж із п'єс європейського і молодого українського театру. Саме український театр імені Марії Заньковецької покладе початок існування у нас серйозного українського театру»¹⁶.

Вже за тиждень на сторінках того самого видання знаходимо повідомлення про те, що до Чернігова вже прибув український театральний колектив — Київський театр імені Марії Заньковецької. Театральний колектив гратиме у приміщенні «Літнього театру на Валу» в історичній частині міста. Із цього повідомлення також довідуємося, що театр працюватиме в місті три місяці, для цього чернігівська Губполітосвіта «видала субсидію театрові у розмірі 1.500 крб., а кількість броньованих місць на спектаклі колективу від державних організацій із 15 скорочено до 4»¹⁷. А от репертуар колективу, — повідомляє ця сама інформаційна замітка, — складатиметься з п'єс таких драматургів, як Карпенко-Карий, Винниченко, Черкасенко, інсценівок Шевченка, Франка і Лесі Українки, а з творів європейського репертуару ітимуть п'єси Шекспіра, Шіллера, Мірбо, Ріделя і Словацького¹⁸.

Таким чином, можемо стверджувати, що вже на початку мандрівного періоду (тобто влітку 1923 р.) третину зарубіжного репертуару театру імені Марії Заньковецької становили постановки за творами польських письменників (Юліуш Словацький і Люціан Рідель). Припускаємо, що постановки «Мазепа» і «Зачароване коло» не були театральними прем'єрами, а радше режисерським поновленням постановок, здійснених свого часу на сцені Київського театру Миколи Садовського. Хоча в трагедії «Мазепа» на сцені театру Садовського О. Корольчук не грав, однак мав

можливість спостерігати репетиційний процес постановки. Окрім того, разом із О. Корольчуком у трупі заньківчан до Чернігова прибули кілька артистів, які були безпосередньо задіяні у виставі «Мазепа» Садовського: це актори Марія Малиш-Федорець і Роман Чичорський¹⁹.

Вочевидь, це дало можливість О. Корольчукові відносно швидко поновити дві постановки за творами зарубіжних авторів із репертуару театру М. Садовського, які користувались успіхом у Києві. Адже ці вистави на периферії були мало відомі, відтак припускаємо, що режисер сподівався зацікавити театральну публіку Чернігова цими спектаклями, а тим часом ця обставина давала додатковий час і можливість для підготовки цілком нових спектаклів як перекладної, так і української драматургії.

На таку думку нас наштовхує передовсім рецензія Д. Тася на вистави театру імені М. Заньковецької в Чернігові. Автор рецензії взяв до аналізу огляд вистав «Гріх» В. Винниченка і «Мазепа» Ю. Словацького²⁰. В цій публікації чернігівський рецензент зазначив, що п'єсу Ю. Словацького театр показує по-старому, не даючи публіці нічого нового і оригінального. Окрім того, Д. Тась наголошує, що заньківчани «трактують твір Словацького як історичну мелодраму, а треба не боятися робити спроби толкувати «Мазепу» по-новому»²¹. Із цієї рецензії також довідуємось, що В. Яременко грав одночасно дві ролі: головну роль — Мазепи і роль Короля, роль Амалії виконувала Марія Малиш-Федорець, роль Збігнева — Б. Романицький, роль Воеводи — Р. Чичорський²². Ці відомості про обсадку спектаклю «Мазепа» збігаються з інформацією, точніше переліком ролей, наведених у книжках про творчість В. Яременка²³ та Б. Романицького²⁴. Слід зауважити, що вже восени у повідомленнях цього-таки часопису анонсовано «виконання Федором Левицьким ролі Воеводи у трагедії «Мазепа» Ю. Словацького і ряді комедій у м. Нова Басань»²⁵. Цей виступ Ф. Левицького у ролі Воеводи був бенефісним, з нагоди ювілею, одним із ініціаторів проведення якого виступив колектив театру імені Марії Заньковецької.

Адже відомо, що київська Головополітосвіта та театр імені Марії Заньковецької створили спеціальну Комісію з проведення святкування 35-річного ювілею творчої діяльності відомого українського артиста Федора Левицького. Цю Комісію очолив голова першої профспілки українських театральних діячів, багаторічний колега по сцені Київського театру М. Садовського,

тогочасний керманіч заньківчан Олександр Корольчук²⁶.

У статті, присвяченій урочистостям з нагоди ювілею Ф. Левицького, рецензент під псевдонімом «Е. Т.» зазначив: «Про ювілей Ф. В. Левицького першими потурбувались його товариші, колеги із театру імені М. Заньковецької, де і виникла думка про святкування його ювілею. Корольчук розмістив повідомлення про намір відзначити ювілей славного артиста Федора Васильовича Левицького у київській газеті «Більшовик», за ним відгукнулись харківські «Вісті ВУЦВК» та «Сільська правда», елісаветградський журнал «Червоний шлях». <...> На прикладі ювіляра Ф. Левицького кажемо, що артист по справедливості заслуговує звання народного артиста...»²⁷.

Слід окремо зазначити, що відомий український актор, учень Марка Кропивницького, Федір Васильович Левицький з 1920 р. вже не виступав на професійній сцені. Він покинув Київ через поганий стан здоров'я своєї дружини, якій лікарі рекомендували жити у селі. Тому родина артиста оселилася у містечку Нова Басань на Чернігівщині. Тут немолодий уже артист вчителював, був диригентом хору при місцевій церкві. Від численних прохань його колег повернутися на велику сцену Ф. Левицький категорично відмовлявся. Вочевидь, саме тому заньківчани урочисто відсвяткували ювілей у містечку Нова Басань, на сцені місцевого клубу, спорядивши кілька бенефісних спектаклів, де Ф. Левицький виступив у постановках «Мазепа» Ю. Словацького, «Весняні сни» О. Добровольського (переклад цієї п'єси з польської здійснив сам бенефіціант спеціально для Київського театру М. Садовського — О. П.) та «Бурлака» І. Карпенка-Карого²⁸. До речі, можемо припустити, що саме під час підготовки ювілейних заходів було зроблене знамените фото, на якому зображені чотири українських актори: Федір Левицький, Олександр Корольчук, Борис Романицький, Василь Яременко — представники різних акторських поколінь.

Так чи інакше, простежуємо, що сценічне прочитання трагедії «Мазепа» Ю. Словацького на сцені театру імені Марії Заньковецької потрібно датувати не січнем 1924 р., а липнем 1923 р. Адже, як довідуємось із повідомлень та коротеньких рецензій чернігівської преси, вистава «Мазепа» в часі літніх гастролей театру вже була в репертуарі колективу.

Цю гіпотезу підтверджує також доповідь Ради Київського театру імені народної артистки М. Заньковецької до Головополітосвіти УРСР за

підписом голови Ради (О. Корольчука) та секретаря (В. Яременка), датована груднем 1923 р. Як довідуємось із цієї доповіді, вистава «Мазепа» Ю. Словацького вже є складовою частиною репертуару театру імені Марії Заньковецької цього часу. А ось у параграфі «план роботи», окрім «Отелло», «Адвокат Патлен», «Лісова пісня», зазначений ще один твір Ю. Словацького — «Баладина»²⁹. Однак інформації у пресі про те, що у часі літніх гастролей в Чернігові була ще одна постановка за твором Ю. Словацького «Баладина», ми не знайшли. Також у відділі афіш та програмок Музею театрального, музичного і кіномистецтва України (Київ), на жаль, не вдалося відшукати програмок спектаклів за творами Ю. Словацького на сцені театру імені Марії Заньковецької.

Однак у фондовій збірці бухгалтерських документів, що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (Київ), зокрема у «Кошторисі театру ім. Заньковецької» за 1923 р., а саме у частині V цього документа «Рахунок прибутків та видатків Державного драматичного театру імені народної артистки Марії Заньковецької», знаходимо інформацію, яка розширює наші відомості про виробничий аспект підготовки та експлуатації цієї вистави. Так, саме у V частині кошторису театру наведено такі фінансові дані: з 20 червня по 2 жовтня 1923 р. колектив виступав у приміщенні «Літнього театру на Валу» міста Чернігова. За цей час вистава «Мазепа» була продемонстрована глядачам 8 разів. Грошові збори від показу спектаклю «Мазепа» театр отримав у сумі — 1198.82 крб. У параграфі видатки на постановку «Мазепа» бухгалтерські дані є такими: витрати на рекламу, тобто афіші, склали — 13 крб.; витрати на костюми — 36.70 крб.; витрати на перуки та грим — 6.23 крб.; витрати на декорації — 74.12 крб.³⁰ Таким чином, беручи до уваги бухгалтерські документи, можемо стверджувати, що ця постановка, незважаючи на подекуди іронічні зауваження критиків, користувалася популярністю серед глядачів Чернігова, а отже приносила театрові чималі прибутки і водночас сприяла популярності молодого театрального колективу у державі.

Також показово, що у графі «авторські», в тому числі й перекладацький гонорар, стоїть про черк, тобто театр імені Марії Заньковецької користувався перекладом Миколи Вороного, здійсненим ще для театру Садовського (1913 р.), не сплачуючи перекладачеві гонорару, що підтверджено бухгалтерськими документами³¹.

З цього самого документа також довідуємося, що під час перебування у Чернігові театр імені Марії Заньковецької здійснив виїзди з виставами до містечок та селищ, які підпорядковувалися чернігівській Губполітосвіті: міста Козелець, Ніжин, Нова Басань. Транспортні витрати театру на ці виїзди становили 60 крб.³²

Жодних відомостей про іншу виставу Ю. Словацького «Баладина» у бухгалтерських документах знайти не вдалося. Відтак можемо припустити, що театр імені Марії Заньковецької працював над сценічним втіленням цього твору, однак не встиг продемонструвати його чернігівській публіці. Адже чернігівська Губполітосвіта відмовилася продовжувати угоду з театром на подальший термін, тому колектив змушений був терміново шукати собі новий осідок. Цим тимчасовим притулком на осінньо-зимовий період стало м. Полтава. Однак упродовж усього часу перебування колективу у Полтаві, жодних відомостей про постановку «Баладини» Ю. Словацького не виявлено. Адже саме в цей час до театру приїхав легендарний актор і режисер Панас Саксаганський. Колектив почав активно працювати над трагедією «Отелло» В. Шекспіра. Почався так званий застольний період підготовки спектаклю, хоча його сценічне втілення відбулося лише 1925 р.³³

Уперше вистава «Баладина» Ю. Словацького згадується як складова репертуару театру імені Марії Заньковецької в червні 1924 р. На цей час театр, після невдалої спроби отримати постійний осідок у Полтаві, перебував на літніх гастролях у Херсоні. Олександр Корольчук як керманіч заньківчан уклав угоду із херсонською Губполітосвітою³⁴. Із тексту цієї угоди довідуємося, що театр імені Марії Заньковецької протягом двох тижнів матиме можливість у приміщенні театру Луначарського продемонструвати мешканцям Херсона свої вистави. При цьому місцева Губполітосвіта зобов'язується надати податковій пільги щодо освітлення та оренди приміщення³⁵. У місцевому часописі «Херсонський комунар» від 7 червня знаходимо анонс про те, що 7 червня 1924 р. відбудеться вистава «Баладина» Ю. Словацького. Також у тексті цього ж анонсу зазначено, що цей спектакль — трагедія на 3 дії³⁶.

Більш розлогих рецензій на цю постановку, як зрештою і на інші вистави театру, на сторінках цього часопису нам знайти не вдалося. Вочевидь, причиною є те, що Херсон не мав таких театральних традицій, як, скажімо, згадувані Чернігів чи Полтава. Навпаки, у Херсоні, протягом дуже тривалого часу гастролювали переваж-

но приватні низькопробні російсько-українські антрепризи, а відтак не сформувалася школа театральної критики, що б могла фіксувати події із мистецького життя краю. Показово, що у рубриці «Культура» тієї-таки газети «Херсонський комунар» замість рецензій на вистави театру імені Марії Заньковецької чи події мистецького життя Херсона загалом, натрапляємо на повідомлення кримінальної хроніки або оголошення про оренду приміщення промислового призначення, продаж піаніно тощо. Відтак не дивує, що паралельно з анонсами вистав театру імені М. Заньковецької редакція газети «Херсонський комунар» упродовж тривалого часу розміщувала оголошення про потребу у штатному кореспонденті для рубрики «Культура» з проханням до охочих зголосуватися якнайскоріше.

Тому розширити відомості про постановку «Баладини» на сцені театру імені Марії Заньковецької допоможуть бухгалтерські документи з фондової збірки, що зберігається в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (Київ). Так, у частині V кошторису «Рахунок прибутків та видатків Державного драматичного театру імені народної артистки Марії Заньковецької» бачимо такі фінансові відомості про виставу «Баладина»: вистава була продемонстрована впродовж 1924 р. глядачам 2 рази; грошові збори від показу спектаклю «Баладина» театр отримав у сумі — 3.44 крб. У параграфі видатки на постановку «Баладини» є такі бухгалтерські дані: витрати на рекламу, тобто афіші — прочерк; витрати на костюми — 10.58 крб.; витрати на перуки та грим — прочерк; витрати на декорації — 53.33 крб.³⁷. Тобто вистава від початку давала надзвичайно малі касові збори. У параграфі «Оборотні кошти Державного драматичного театру імені Марії Заньковецької» цієї ж частини кошторису, а саме у підрозділі «Прибутки від нових постановок» навпроти вистави «Баладина» стоять лише прочерки³⁸. Таким чином чітко простежуємо, що успіхом «Баладина» у Херсоні не користувалась. Навпаки, навіть при невеликих видатках на здійснення сценічного прочитання цього твору, причому вперше на українській професійній сцені, «Баладина» принесла театрові лише неоплачені векселі. Вочевидь, саме з метою погашення цих векселів ополудні, тобто о 12.00, театр змушений був давати додаткові спектаклі: вистави «Гайдамаки» Т. Шевченка (інсценування Леся Курбаса)³⁹ та «Украдене щастя» І. Франка⁴⁰. Ці вистави мали значно більшу популярність серед місцевої публіки, ніж «Баладина», що була для

глядачів чужою. Однак керманіч театру, водночас і режисер-постановник «Баладини» О. Корольчук у своїй останній, прижиттєвій, публікації в елисаветградському журналі «Червоний шлях» (під назвою «Нові шляхи») зазначав, що ця вистава разом із «Гартюфом», «Розбійниками», «Гайдамаками» є етапною для молодого театру імені Марії Заньковецької, бо в цих постановках «особливо чується інстинкт історії суголосний сучасності»⁴¹.

На думку О. Корольчука, висловленій у тій самій статті «Нові шляхи», «Важливе місце в житті українських театрів посідає клясика українського і світового репертуару. <...> Шлях до нового театру лежить через клясику, через розкриття в ній зв'язків із сучасністю, з поступовим залученням до репертуару актуальних творів»⁴². Таким чином, можемо припускати, що режисер-постановник, керманіч заньківчан Олександр Корольчук покладав на «Баладину» великі надії саме в аспекті естетичного виховання найширших мас глядачів. Також вибір п'єс свідчить про певні естетичні пріоритети самого режисера і вихідні умови формування репертуару театру імені Марії Заньковецької в цей час. Адже з 20 вересня 1924 р. театр починає свій сезон в Катеринославі (нині м. Дніпропетровськ) як стаціонарний, а це давало незрівнянно більші можливості для втілення амбітних творчих задумів⁴³.

У анонсах місцевої катеринославської преси нам не вдалося знайти повідомлень про вистави «Мазепа» чи «Баладина» чи окремі рецензії на згадані постановки. Однак в архіві художника Андрія Тарана (зберігається у родині художника, м. Санкт-Петербург, Російська Федерація), який здійснював оформлення і «Мазепи», і «Баладини», вдалося відшукати шість малюнків із зображенням ескізів костюмів дійових осіб до цих спектаклів та три світлини обох спектаклів за творами Словацького. Проте встановити, чи були продемонстровані такі заньківчанські вистави «Мазепа» і «Баладина» глядачам Катеринослава, чи ні, нам не вдалося.

Припускаємо, що як творчий експеримент вистава «Баладина» все-таки могла бути продемонстрована літераторам катеринославської філії літературної організації «ПЛУГ». Адже, як відомо, саме із цим літературним угрупованням заньківчани тісно співпрацювали. Так, катеринославська філія «ПЛУГу» систематично організовувала перегляди з обговоренням постановок чинного репертуару театру імені Марії Заньковецької⁴⁴.

Однак вже менш ніж за рік, 25 березня 1925 р., О. Корольчук передчасно помирає у Запоріжжі.

Керівництво театром перебирає на короткий час Олександр Загаров. Природно, О. Загаров виходить з цілком інших, відмінних, засад при формуванні репертуару театру, ніж Корольчук, а найголовніше, що майже всі постановки, здійснені О. Корольчуком, в тому числі й вистави за творами Ю. Словацького, одразу були зняті з репертуару⁴⁵. А вже з 1927-го до 1948 рр. керманічем заньківчан стає Борис Романицький, але це вже тема окремої розвідки.

Наша публікація про постановки за творами Ю. Словацького «Мазепа» і «Баладина» на сцені театру імені Марії Заньковецької не претендує на вичерпність дослідження цієї теми. Це лише перший крок у цьому напрямку, системне дослідження цієї теми ще попереду.

¹ Глинський І. Драматургія Юліуша Словацького на Україні / І. Глинський // Театральна культура. Науковий міжвідомчий щорічник. — К., 1970. — Вип. V. — С. 93–101.

² Лемещенко А. «Мазепа» Юліуша Словацького у Трупі українських артистів Миколи Садовського (Київ, 1913–1918) / А. Лемещенко // Юліуш Словацький і Україна / Зб. наук. праць / Київські полоністичні студії [відп. ред. Р. Радішевський]. — К. : Бібліотека українця, 2000. — Т. II. — С. 318–332.

³ Лемещенко А. «Мазепа» Юліуша Словацького в українському театрі наприкінці XIX та на початку XX століття / А. Лемещенко // Українсько-польські культурні відносини XIX–XX століття. — К. : ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України, 2003. — С. 171–188.

⁴ Лемещенко А. Польська цитата у текстах і постановках українського театру наприкінці XIX — на початку XX ст. / А. Лемещенко // Україна і Польща — стратегічне партнерство на зламі тисячоліть / Історія, сьогодення, майбутня перспектива / Шлях України і Польщі до порозуміння. Зб. наук. праць. — К. : Твім інтер, 2001. — Ч. I. — С. 172–186.

⁵ Заньківчани. Ілюстроване видання ; упоряд. М. Оверчук. — Львів, 1999. — 44 с.

⁶ Режисерські намітки Театру імені Марії Заньковецької на сезон 1923/1924 рр. Склав голова Ради театру Олександр Корольчук. — Музей театрального, музичного і кіномистецтва України. — Відділ рукописів. — Інв. № 1646. — 3 арк.

⁶ Там само. — Арк. 1.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само. — Арк. 2.

¹⁰ Театр ім. Марії Заньковецької 1922–1932 ; [ред. кол. Б. Романицький, М. Фінн, В. Яременко, П. Руплін]. — Х : ДВОУ «Мистецтво», 1933. — 62 с.

¹¹ Кулик О. Львівський театр імені М. К. Заньковецької / Олексій Кулик. — К. : Мистецтво, 1989. — С. 14.

¹² Веселовська Г. Мандрівний період діяльності Театру імені Марії Заньковецької: хронологія творчо-

го виживання / Г. Веселовська // Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія мистецтвознавство. — Вип. 8. — С. 13–26.

¹³ Там само — С. 13.

¹⁴ Культура и искусство // Красное знамя. — Чернігів. — 1923. — 14 червня. — № 428. — С. 5.

¹⁵ Там само — С. 15.

¹⁶ Культура и искусство// Красное знамя. — Чернігів. — 1923. — 20 червня. — № 433. — С. 4.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Тась Д. Спектаклі українського колективу у Чернігові / Дмитро Тась // Красное знамя. — Чернігів. — 1923. — 22 липня. — № 437. — С. 4.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Завадка Б., Турчин Ю. Василь Яременко. — К. : Мистецтво, 1973. — С. 144.

²³ Завадка Б. Борис Романицький — К., 1978. — С. 138.

²⁴ Український театр // Красное знамя. — Чернігів. — 1923. — 30 вересня. — № 51. — С. 4.

²⁵ Е. Т. Федір Васильович Левицький (До 35-літньої артистичної діяльності 1888–1923 рр.) / Е. Т. // Література, Наука, Мистецтво. — Київ, 1924. — 10 лютого. — № 6. — С. 5.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Доклад Ради Київського театру імені народної артистки імені М. Заньковецької до Головополітосвіти УРСР. — Музей театрального, музичного і кіномистецтва України. — Відділ рукописів. — Інв. № 9202. — С. 2.

²⁹ Кошторис Театру імені Марії Заньковецької на сезон 1923/1924. Частина V. Рахунок прибутків та видатків Державного драматичного театру імені народної артистки Марії Заньковецької. — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 166. — Оп. 9. — Спр. 546. — Арк. 58.

³⁰ Там само. — Арк. 58.

³¹ Там само. — Арк. 62.

³² Яременко В. Роздуми артиста. Щоденник / В. Яременко. — Архів автора. — Машинопис. — С. 41.

³³ Угода між театром імені М. К. Заньковецької та Херсонською Губполітосвітою. — Музей театрального, музичного і кіно мистецтва України. — Відділ рукописів. — Інв. № 10045 с. — 2 арк.

³⁴ Там само. — Арк. 2.

³⁵ [хроніка] // Херсонський комунар. — Херсон. — 1924. — 4 червня. — № 126. — С. 4.

³⁶ Кошторис Театру імені Марії Заньковецької на сезон 1924/1925. Частина V. Рахунок прибутків та видатків Державного драматичного театру імені народної артистки Марії Заньковецької. — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. — Ф. 166. — Оп. 9. — Спр. 547. — Арк. 61.

³⁷ Там само. — Арк. 77.

³⁸ [хроніка] // Херсонський комунар. — Херсон. — 1924. — 9 червня. — № 132. — С. 4.

³⁹ [хроніка] // Херсонський комунар. — Херсон. — 1924. — 13 червня. — № 161. — С. 4.

⁴⁰ Корольчук О. Нові шляхи / О. Корольчук // Червоний шлях. — Єлисаветград (Кіровоград). — 1924. — 28 березня. — С. 3.

⁴¹ Там само.

⁴² Яременко В. Десять років праці / В. Яременко // Театр ім. Марії Заньковецької 1922–1932 ; [ред. кол. Б. Романицький, М. Фінн, В. Яременко, П. Рулін]. — Х. : ДВОУ «Мистецтво», 1933 — С.29-32.

⁴³ Лист до літературної організації «ПЛУГ». — Державний музей театрального, музичного і кі-

номистецтва України. — Відділ рукописів. — Інв. № 20990. — 1 арк.

⁴⁴ Козак Б. Олександр Загаров і Державний Театр імені Марії Заньковецької (1926 р.) / Богдан Козак // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. — 1913. — Вип. 13. — С. 254–275 (Персоналії).